

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**ВПЛИВ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ НА СУБ'ЄКТИВНЕ ВІДЧУТТЯ
ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 07-231М
групи

Спеціальності 053 Психологія

Освітньо-професійної програми
«Психологія»

Валерія Столярчук

Керівник: к. психол. н., доцент Вікторія
КАЗІБЕКОВА

Рецензент: к.психол.н., доцент Іван
КРУПНИК

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Духовність особистості та її благополуччя.....	7
1.1. Сучасний стан розробки проблеми духовності.....	7
1.2. Теоретичний аналіз феномену психологічного благополуччя.....	11
Висновки до першого розділу.....	17
РОЗДІЛ 2. Емпіричне дослідження впливу духовного розвитку особистості на її суб'єктивне відчуття психологічного благополуччя.....	19
2.1. Методичні засоби емпіричного дослідження.....	19
2.2. Отримані результати емпіричного дослідження та їх кількісний і якісний аналіз.....	23
Висновки до другого розділу.....	41
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46
ДОДАТКИ.....	50
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	50

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена недостатньою науковою вивченістю поняття духовності. Духовність пов'язана з усіма галузями життя людини, її не можна віднести лише до сфери релігії. Зокрема явище духовності займає важливе місце у вивченні психології особистості.

Духовність є невід'ємною складовою життя людини з первісних часів. Коли тло майбутньої науки тільки формувалося, і пізнання світу відбувалося переважно інтуїтивним шляхом, родові общини стародавнього світу передавали свої спостереження, знання і практичні навички з покоління в покоління, накопичували досвід, що дозволяє говорити про духовний розвиток. Це поняття перейшло з філософської науки у психологічну завдяки М. Гроту, який вважав особистість посередником між природним і духовним. На сучасному етапі психологія духовності досліджується І. Бехом, Г. Баллом, О. Зеличенко, К. Журбою, В. Козловим, Г. Мурніною, О. Орловим, І. Пасічником.

Тілесне, душевне та духовне вивчаються як частини єдиної системи, що взаємопов'язані і впливають одна на одну. Духовний розвиток – активність духовного «Я» – розглядається як прагнення до свободи у творчості, побудови життєвого шляху особистості і водночас як цілеспрямований вплив на себе. Результати такої активності – вчинок, що веде до самовдосконалення особистості, усвідомлення нею єдності буття. Вікові особливості духовного розвитку досліджено у працях А. Гармаєва, М. Боришевського, М. Іванчука. Поняття «духовний потенціал» вивчають у своїх роботах Л. Коган, Е. Помиткін, М. Савчин.

Актуальною в країні є проблема духовної дезорієнтації, поширення технократичного мислення, пропагування споживацького способу життя, що зумовило появу Указу Президента України від 27.04.1999 р. «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування

здорового способу життя громадян». Проте чітко не визначені закономірності і психологічні механізми процесу духовного розвитку особистості та конструктивні стратегії розвитку людини, родини, суспільства. Недостатньо уваги приділяється вивченню особливостей духовного розвитку молоді, спроектованого з урахуванням загальнолюдських ідеалів, закономірностей і механізмів духовного становлення особистості, яка б усвідомлювала відповідальність за власне благополуччя. Отже, актуальність та недостатня розробленість зазначеної проблематики обумовили вибір теми кваліфікаційної роботи «Вплив духовного розвитку на суб'єктивне відчуття психологічного благополуччя особистості».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційна робота написана в межах тематичного плану кафедри загальної та соціальної психології, соціально-психологічного факультету Херсонського державного університету «Соціально-психологічні виміри становлення та розвитку особистості» (державний реєстраційний номер 0119 U 101096).

Мета роботи – теоретико-емпіричне дослідження духовності сучасної молоді у її взаємозв'язку з суб'єктивним відчуттям психологічного благополуччя.

Завдання:

- ✓ розглянути науково-психологічний аспект проблеми духовного розвитку особистості;
- ✓ проаналізувати поняття «психологічне благополуччя» особистості;
- ✓ емпірично дослідити вплив духовності на рівень суб'єктивного відчуття психологічного благополуччя у молоді у віці ранньої дорослості.

Об'єкт дослідження – духовний потенціал молоді.

Предмет дослідження – взаємозв'язок духовності і відчуття психологічного благополуччя особистості.

Теоретико-методологічною основою кваліфікаційного дослідження є: культурно-історична обумовленість психіки особистості (Л. Виготський), засади вивчення процесу становлення особистості: гедоністичний (Е. Дінер) та евдемоністичний підхід (К. Ріфф), розвиток духовності як подальшого становлення особистості (М. Савчин, Е. Помиткін), духовність як складна динамічна система смислових утворень особистості (В. Франкл, О. Климишин), духовні цінності (Б. Братусь, С. Возняк), психологічне благополуччя особистості (П. Фесенко, Т. Шевеленкова) та ін.

Для реалізації поставлених завдань було використано **комплекс методів**: теоретичні – аналіз і узагальнення наукових даних з проблеми духовного розвитку особистості, системно-структурний аналіз, синтез, порівняння, моделювання, узагальнення; емпіричні: методика «Духовний потенціал особистості» Е. Помиткіна, методика «Здійснення бажань» Е. Помиткіна, методика «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріффа, в адаптації І. Лепешинського; методи математично-статистичної обробки даних: кореляційний аналіз за Спірменом для встановлення значущості кореляційних зв'язків між духовним потенціалом та відчуттям особистісного благополуччя, t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок з метою порівняння досліджуваної молоді з різним рівнем сформованості духовного потенціалу за рівнем виразності прояву духовного потенціалу.

Наукова новизна роботи. На теоретичному етапі дослідження було проаналізовано існуючі визначення духовності та духовного розвитку особистості. Було прослідковано взаємозалежність рівня духовності з відчуттям психологічного благополуччя особистості.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані результати можуть бути використані у розробці корекційної програми з

метою підвищення рівня психологічного благополуччя у сучасній молоді. Отримані результати також будуть корисними для роботи психолога в консультативній практиці.

Апробація результатів дослідження.

Результати дослідження обговорювалися на засіданні кафедри практичної психології соціально-психологічного факультету Херсонського державного університету (протокол № 7 від 24. 11. 2020 р.).

Зміст дослідження оприлюднено в альманаху «Магістерські студії» ХДУ, 2020.

Структура роботи включає зміст, вступ, два розділи з підрозділами, висновки, список використаних джерел і додатки.

РОЗДІЛ 1

ДУХОВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ БЛАГОПОЛУЧЧЯ

1.1 Сучасний стан розробки проблеми духовності

Для розуміння поняття духовності в усій його багатогранності важливе значення має аналіз праць, присвячених проблемі духовного становлення особистості.

В. Величко у праці «Розвиток духовної особистості» звертає увагу на співвідношення раціонального та емоціонального в діяльності людської свідомості. На його думку, емоціональне начало сприяє становленню особистості, яка не відповідає запитам сучасного цивілізованого суспільства, тому раціональне оцінено ним значно вище. Через зазначене протиставлення, автором зроблена спроба розділити те, що у психіці людини функціонує у нерозривній єдності. В. Величко зазначає, що «примирення протилежних – емоціонального та раціонального можливе за умови підвищення впливу на них релігійного, зокрема, християнських ідей, що сприяють духовному розвитку особистості. Релігійні християнські дії, пов'язані із зовнішньою ритуальною участю священнослужителів та віруючих, підсилюють емоціональне начало у змісті психіки та поведінки людей» [7, с. 146].

У монографічній праці А. Зеліченка «Психологія духовності» [16] цікавим є перелік якостей людини, які засвідчують прояви духовності у неї: смирення, прощення, доброта, пошук правди, почуття обов'язку, оптимізм, надія, любов, милосердя, щедрість, відданість, самопізнання, творчість, почуття прекрасного, наявність тісних емоційних зв'язків зі світом. Розглядаються різні аспекти духовності, визначається змістова сутність явища духовності, аналізуються її вияви. Цікавим є перелік особистісних характеристик людини, які засвідчують міру наявності у

неї духовності. Серед таких характеристик наступні: примирення, прощення, пошук правди, романтичність, оптимізм, надія, любов, доброта, милосердя, щедрість, відданість, самопізнання, творчість, почуття прекрасного, почуття обов'язку, добро, зло, наявність тісних емоційних зв'язків зі світом. Антагоністами духовності є пристосовництво, відгороджування від світу, негативізм, жадібність тощо. Важливим є уявлення людини щодо власного «Я» і співставлення з «не-Я», навколишнім світом. Тобто, ознакою духовності є усвідомлення людиною себе частиною навколишнього світу, а ось у особистості, що має низький рівень духовності, першочерговим є функція індивідуалізації, що може призвести до пристосовництва, бажання будь-якою ціною досягти матеріального благополуччя.

Е. Помиткін у монографії «Психологія духовного розвитку особистості» [28] проводить глибокий аналіз духовності, сутності цього феномену. Автор зазначає, що «і в індивідуально-психологічному, і в еволюційно-історичному вимірі духовний розвиток інтегрує попередні психічні функції людини. При цьому фізична енергія сублімується в емоційну; емоційний потенціал регулюється обмірковуванням, інтелектуалізацією емоцій; інтелект скеровується свідомістю, ціннісною спрямованістю і волею особистості, яка є атрибутом духовного Я людини. Отже, духовність є вершинним новоутворенням особистості, оскільки містить у собі складні емоційні, вольові, інтелектуальні та моральні компоненти» [28, с. 43]. Крім того Е. Помиткін наголошує на ролі психологічної науки у сприянні духовного становлення особистості.

У монографічній праці М. Савчина «Духовний потенціал особистості» [30] феномен духовності також висвітлюється у найрізноманітніших проявах: у співвідношенні з тілесністю, моральністю, свободою, у вимірах добра і зла. Автор вважає, що людина перестає бути людиною, коли втрачає ставлення до Бога, водночас вона не може втратити свого відношення до Бога як Абсолюту. Заперечення

ідеї існування Бога збіднює особистість у духовому сенсі, однак духовне пов'язане не лише з вірою у Бога. Також автор зазначає, що «прикладні завдання вивчення духовного не можна розв'язати у відриві від власного розвитку, оскільки серйозне вивчення духовності починається із самовивчення та духовного самовдосконалення і саморозвитку. Отже, одним із способів чи шляхів вивчення духовності є інтроспекція, аналіз процесу самоусвідомлення свого внутрішнього життя» [30, с. 45].

Низка праць присвячених проблемі духовності є у О. Колісника. У них автор досліджує феномен духовності і питання духовного саморозвитку особистості. Духовний саморозвиток автор розглядає як загальний процес становлення особистості, що визначається мірою переживання. Таким чином, духовний саморозвиток відображається у самовідношенні людини та реалізується через творення нових можливостей під час впливу на власний внутрішній та зовнішній світ. Автор зазначає, що процес духовного розвитку розпочинається з початком становлення ієрархії смислів індивіда. Процес саморозвитку відбувається через подолання егоцентричності і оволодіння загальногуманістичними смислами. Механізми ідентифікації, децентрації, медитації, емпатії і спонтанності є психічними механізмами духовного саморозвитку особистості і способами взаємодії людини зі світом. В цілому духовний розвиток особистості пов'язаний з переходом від мотивації володіння, орієнтованої на кінцевий результат, до буття, орієнтації на процес. Найважливішими екзистенційними цінностями і цілями у сфері духовності є свобода, справедливість, добро, любов, істина, краса, віра, що виражається у відповідному діяльному ставленні до іншої людини, до себе, світу [18].

О. Колісник зазначає, що «егоцентрична ієрархія смислів спрямована на безпеку і стабілізацію Я-концепції, опосередковує її та ускладнює взаємодію з людьми, з космосом, світом, спільнотою, з іншою людиною, з самим собою. Егоцентрична побудова ієрархії

смислів найбільш характерна для психосоціального ступеня духовного розвитку, коли найзагальнішим і найвищим сенсом в ієрархії смислів виступає соціальний статус, а переломним переживанням – соціальний конфлікт» [18, с. 26].

В. Франкл наголошує на ролі пошуку сенсу життя і прагненні до осмисленого існування у духовному становленні людини. Автор зазначає, що людське існування визначається трьома чинниками: духовністю, відповідальністю, свободою людини. Внутрішня свобода – це людська цінність, яку ніхто не може відібрати. Важливо спрямувати цю свободу на забезпечення активного життя, пошук та реалізацію цінностей особистості [35].

У дослідженнях духовності важливо є домінанта на співрозмовника як умова удосконалення особистості. Людина може побачити іншу людину і перейнятися до неї інтересом, коли вона звільнилася від егоцентричної домінанти, завдяки чому вона здатна спинити самоспоглядання і насолоду собою і переключитися на самопізнання. Лише у єднанні з навколишнім людьми індивід стає цілісним [14].

Е. Фромм також зазначає, що особистість може духовно розвиватися, коли зможе подолати егоцентризм. Автор зазначає, що «перемогти власний нарцисизм можливо лише за умови доброзичливого зв'язку з людьми та природою, подолання відокремлення та відчуженості, досягнення відчуття єдності з усім навколишнім і водночас усвідомлення себе як окремої істоти, тобто відчуття власної ідентичності, своєї індивідуальності. Такій людині притаманні здатність переживати радощі і печалі. Їй не властива погоня за славою, самозвеличання, накопичення. Вона налаштована на переживання себе у бутті, а не у володінні. Завдяки таким характеристикам людина схильна до творчості, самотворення, що є одним із важливих виявів духовності особистості» [36, с. 249].

Встановлено, що духовність містить інтелектуально-естетичні, соціальні, морально-психологічні, глобально-екологічні компоненти. Л. Буєва зазначає, що «моральне, естетичне, екологічне, світоглядне зумовлюють комплекс суттєвих якостей особистості, які великою мірою визначають її гуманістичну сутність, загальну спрямованість» [6, с. 24].

Також слід зазначити, що духовність не є тотожною релігійності. Не віруючим індивідам також властиві, наприклад, моральні характеристики на кшталт співчуття, емпатія, прагнення допомогти навколишнім людям, можуть негативно оцінювати підлабузництво, черствість, розбещеність та інші прояви бездуховності [27].

Таким чином, духовне трактується як таке, що розширює сферу біологічного і виходить за її межі. Не може духовність обмежуватися і рамками релігійності. Духовність може проявлятися в музиці, мистецтві тощо. Тому необхідно розділити духовність з релігійним аспектом і ні. Тому можна виокремити релігійну та світську різновиди духовності, які є не протилежними, а є різними гранями одного феномену – духовності [4].

Духовність не є вродженою якістю. Людина, для якої характерно переживання любові і довіри, схильна до пошуку власної духовності, і їй на цьому шляху відкриваються духовні цінності. Духовне становлення – не простий шлях, на якому можливі відступи і падіння [2].

1.2 Теоретичний аналіз феномену психологічного благополуччя

Поняття психологічного благополуччя включає інтелектуальне (уміння вчитися й отримувати задоволення від навчання, здатність аналізувати проблеми та приймати зважені рішення), емоційне (здатність розуміти почуття – свої та інших людей, уміння долати

невдачі, керувати стресами) та духовне благополуччя (усвідомлення свого призначення і сенсу життя, сприйняття загальнолюдських цінностей, залученість до культурної спадщини людства) [10].

Фізичне благополуччя – добре самопочуття, енергійність, бадьорість, здатність витримувати фізичні навантаження. Соціальне благополуччя – задоволення соціальним статусом і якістю стосунків, вміння ефективно спілкуватися та взаємодіяти з людьми. Здоров'я – стан фізичного, психологічного і соціального благополуччя. Усі аспекти здоров'я – фізичний, психологічний і соціальний – тісно взаємопов'язані. Тому дуже важливо зберігати рівновагу і дбати про всі аспекти благополуччя [39].

Компоненти психологічної зрілості за Г. Олпортом постають як постійні, структурні риси особистості, що досягла своєї єдності: 1) розширення меж «Я»; 2) незалежність від дитячих рис і способів поведінки; функціональна автономія рис; 3) досвід і його доступність свідомості, самопізнання; 4) позитивні, довірчі міжособистісні відносини і надійні способи їх встановлення; 5) самоприйняття, емоційна безпека; 6) реалістичне сприйняття, досвід і домагання; усвідомлена мотивація і управління поведінкою; 7) навички та вміння концентруватися на проблемі; 8) активна життєва позиція; 9) індивідуалізація; 10) здатність до абстрактного мислення, проникливість, почуття гумору; 11) орієнтованість в сьогодення і майбутнє; 12) цільна життєва філософія (цінності, моральність, совість) [36, с. 290].

А. Маслоу зазначає, що психологічно здоровій особистості притаманні такі риси: гармонія з собою, «творче існування», креативність, самопізнання, ефективне сприйняття реальності та комфортні взаємини з нею, прийняття, автономія (від оточення, культурних явищ і т.д.), спонтанність, простота і природність, оригінальність і свіжість сприйняття, «неупереджене розуміння»,

«буттєва любов»; позитивні і проникливі міжособистісні відносини, почуття спільності з людьми, вищі переживання, демократичність, філософське почуття гумору [23].

К. Роджерс виділяє наступні риси психологічно благополучної, зрілої особистості: узгодженість між почуттям самості і характеристиками організму; любов до себе та інших; відкритість новому досвіду і змінам; прагнення до цілісного життя; почуття спільності з людьми і природою; автономія, життєвий пошук і розвиток [36].

В. Ананьєв зазначає, що психологічно здоровій особистості притаманно робити добрі справи без очікування вигоди, сприймати критику як ресурс для самовдосконалення, розбиратися в суті справи, перш, ніж винести судження, нести відповідальність за свої дії, адекватно сприймати дійсність, вірність своїй меті і не зупинятися перед труднощами, спокійність і гармонійність, автономність, незалежність від культури і навколишнього середовища, приймати те, що не може змінити, бачити відмінності між метою і способом її досягнення, володіти чітко вираженими моральними орієнтирами, здатність встановлювати позитивні стосунки, мати почуття етики і гумору, бути залученою в життя, володіти оригінальністю бачення і оцінок, демократичність, мати почуття приналежності, не закриваючи очі на недоліки, черпати з життя силу і натхнення, послідовність в досягненні раціонально поставлених цілей (за В. Слободчиковим) [32].

Іншими критеріями особистісного здоров'я є фізичне здоров'я і увага до свого тіла; здатність встановлювати гармонійні міжособистісні відносини; піклуватися про себе і про інших; здатність мислити і діяти продуктивно; пошук виходу з важких ситуацій; швидкий перехід до дії; розуміння своїх здібностей і їх використання; почуття справедливості, автономія, здатність визнавати свої помилки; творче, нестандартне мислення; соціальна адаптація та адекватність реакцій зовнішніх

впливів, адекватне сприйняття соціальної дійсності, інтерес до навколишньої дійсності, спрямованість на суспільно корисну справу, відповідальність, емпатія, альтруїзм, безкорисливість, культура споживання; безпосередність і легкість у встановленні контактів; особистісний розвиток: повага, почуття гумору, любов до життя, доброта, відповідальність, емоційна стійкість [37].

У сучасних наукових дослідженнях, поняття психологічного здоров'я значно перетинається з поняттям психологічного благополуччя. Благополуччя, як і «позитивне здоров'я», передбачає реалізацію фізичних і духовних потенцій людини.

Психологічне благополуччя – суб'єктивний показник, який не може бути виміряний інакше, ніж в ході самозвіту, на підставі суб'єктивних критеріїв тієї чи іншої конкретно взятої особистості. Відповідно до теорії самодетермінації, психологічне благополуччя базується на базових потребах особистості, а саме потреби в автономії, в компетентності та зв'язках з іншими [11].

Потреба в автономії розглядається як сприйняття людиною своєї поведінки як конгруентної внутрішнім цінностям і бажанням особистості, в основі якого знаходяться підтримка і відсутність контролю з боку оточуючих. Потреба в компетентності трактується як ефективна діяльність в своєму оточенні, яке в свою чергу висуває перед людиною завдання оптимальної складності і дає їй позитивний зворотний зв'язок. А потреба в наявності зв'язків з іншими розглядається як прагнення особистості до близькості з іншими, формується на основі тепла і турботи від навколишнього оточення [8].

Психологічне благополуччя проявляється в переживанні змістовної наповненості і цінності життя в цілому як засобу досягнення внутрішніх, соціально орієнтованих цілей. Таким чином, психологічне благополуччя виступає в якості умови реалізації потенційних можливостей і здібностей особистості [39].

Існують наступні рівні благополуччя особистості.

1. Психосоматичне здоров'я. Збереження психофізіологічних механізмів, адекватна робота психіки, відсутність витіснення психічних розладів в психосоматику.

2. Соціальна адаптованість, відповідно соціально-педагогічному рівню буття. Освоєння соціальних норм, навичок соціальної поведінки, оволодіння механізмами адаптації до навколишнього соціального середовища.

3. Психічне здоров'я на соціокультурному рівні буття. Ціннісно-смыслове самовизначення людини в межах існуючих культурних норм.

4. Психологічне здоров'я на духовно-практичному рівні буття. Вихід за межі усвідомлюваних культурних норм і набуття індивідуально-особистісних [13].

В рамках гедоністичної парадигми увага акцентується на суб'єктивному благополуччі як домінуванні позитивного афекту над негативним та задоволеності життям. Представники ж евдемоністичного підходу підкреслювали, що психологічне благополуччя є рівнем реалізації особистістю аспектів позитивного функціонування [33].

До складу факторів психологічного благополуччя відносять оптимізм, екстравертованість, соціальні зв'язки, професійне зростання, соціальне положення, суб'єктивне здоров'я та ін. На нашу думку, найбільш інтегральний підхід щодо факторів, які впливають на рівень психологічного благополуччя, представлений у роботах М. Батуріна, С. Башкатова, Н. Гафарової [2].

Отже, на психологічне благополуччя впливають біологічні, соціальні, психологічні та матеріальні фактори. Під біологічними факторами розуміють вплив здоров'я, віку та інших вітальних чинників. Соціальні – це вплив сімейних та міжособистісних взаємин. Матеріальні – рівень фінансового забезпечення, рівень житлово-побутових умов. Психологічні – це особистісні фактори впливу [12].

К. Ріф зазначає, що «психологічне благополуччя є базовим суб'єктивним конструктом, який відображає сприйняття та оцінку свого функціонування з точки зору вершини потенціалу можливостей людини. Людина має вільну волю і здатність досягти психологічного благополуччя, незважаючи на зовнішні умови» [42, с. 721].

Автором запропоновано модель психологічного благополуччя людини, що містить в собі 6 складових позитивного психологічного функціонування особистості. К. Ріф зазначає, що «у поєднанні ці аспекти охоплюють психологічне благополуччя, яке включає позитивну оцінку себе і свого минулого життя, почуття подальшого зростання і розвитку як особистості, переконання, що життя людини є цілеспрямованим і значимим, успішні відносини з оточуючими, здатність керувати ефективно своїм життям і навколишнім середовищем та почуття самовизначення» (за Л. Жуковською) [15, с. 87].

Е. Дінером було введено термін суб'єктивне благополуччя для позначення суб'єктивного ставлення особистості до свого життя. Автором запропоновано структурну модель суб'єктивного благополуччя, що складається із трьох складових, а саме: задоволеність життям, позитивний та негативний афект [41, с. 158].

Якщо узагальнити запропоновані дослідниками моделі психологічного благополуччя, то можемо виокремити наступні фактори психологічного благополуччя [2]:

1. зовнішні – сюди відносяться біологічні, соціальні та матеріальні чинники;
2. особистісні – особистісні властивості, позитивні риси характеру;
3. міжособистісні – сукупність соціально значущих досягнень, сприятливі міжособистісні взаємини, соціальний інтелект, часова перспектива;
4. суб'єктивно-особистісні – афективні та когнітивні чинники.

Отже, до складу факторів психологічного благополуччя входить дуже багато чинників, що мають значний вплив на формування суб'єктивного відчуття психологічного благополуччя.

Висновки до першого розділу

Аналізуючи наукову літературу, встановлено, що духовний потенціал характеризує вищий рівень самоорганізації особистості, що обумовлений високим рівнем самосвідомості та вольової саморегуляції та визначається спрямованістю особистості на духовні цінності та ідеали, зокрема, пізнавальні, естетичні, екологічні, гуманістичні. Головною ознакою духовності особистості є її універсальний характер, що проявляється у зв'язках з поведінкою, діяльністю, будь-якою активністю особистості.

Систему цінностей духовного потенціалу особистості, окрім моральних цінностей, складають й громадянські цінності (а саме: почуття патріотизму, ідентичності з референтною спільнотою), естетичні, інтелектуальні, екологічні, світоглядні цінності.

Відповідно до функціонального підходу високий рівень духовного розвитку пов'язується із розвинутою самосвідомістю, саморегуляцією особистості, а низький – з примітивізмом, первинними інстинктами самозбереження.

Психологічне благополуччя особистості є показником рівня спрямованості особистості на реалізацію компонентів позитивного функціонування та рівня реалізованості зазначеної спрямованості, що виражається у суб'єктивній оцінці власного емоційного комфорту, рівня задоволеності життям. Факторами, що визначають рівень психологічного благополуччя є: зовнішні, особистісні, міжособистісні, суб'єктивно-особистісні.

Особливе значення у формуванні й розвитку духовності особистості має потреба у постійному самовдосконаленні, у розвитку механізмів саморегуляції, що забезпечує можливість людини реалізувати свої потенційні здібності і завдяки цьому самореалізуватися. Суттєвою характеристикою розвиненої духовності є дієвість конструктивно-перетворювальна сила її ціннісних орієнтацій.

Духовність і психологічне благополуччя особистості є взаємопов'язаними компоненти розвитку людини. Духовні цінності виступають чинниками, що сприяють суб'єктивному відчуттю особистості власного психологічного благополуччя.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ НА ЇЇ СУБ'ЄКТИВНЕ ВІДЧУТТЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

2.1 Методичні засоби емпіричного дослідження

В цій частині кваліфікаційної роботи відображені результати емпіричного дослідження впливу духовного розвитку особистості на суб'єктивне відчуття психологічного благополуччя.

Емпіричну вибірку нашого дослідження склали студенти четвертого курсу першого бакалаврського рівня вищої освіти та першого курсу другого магістерського рівня вищої освіти Херсонського державного університету, факультету психології, історії та соціології. Загальна кількість досліджуваних склала 40 осіб, віком від 19 до 23 років.

У ході дослідження, ми поставили за мету вирішити наступні завдання, а саме дослідити духовний потенціал у досліджуваних студентів, вивчити орієнтації особистості на духовні цінності у студентів, вивчення рівня сформованості основних складових психологічного благополуччя у досліджуваних студентів.

З метою реалізації поставлених завдань в ході емпіричного дослідження було застосовано ряд психодіагностичних методик:

1. Методика «Духовний потенціал особистості» Е. Помиткіна з метою вивчення духовного потенціалу у досліджуваних та їх орієнтації на духовні цінності [29].

2. Методика «Здійснення бажань» Е. Помиткіна з метою дослідити рівень сформованості духовної ціннісної орієнтації досліджуваних студентів [29].

3. Методика «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріффа, в адаптації І. Лепешинського для дослідження рівня сформованості основних складових психологічного благополуччя [25].

4. Методи математико-статистичної обробки даних (кореляційний аналіз за Спірменом, t-критерій Стюдента для незалежних вибірок) [24].

Перед кожною методикою досліджуваним студентам було запропоновано чітку інструкцію та надано протоколи.

Методика «Духовний потенціал особистості» Е. Помиткіна використовується для дослідження трьох основних характеристик духовного розвитку: духовного потенціалу досліджуваних, що поєднує в собі вольові якості характеру та духовну спрямованість досліджуваних; розподіл духовного потенціалу у структурі особистості; орієнтація досліджуваних на духовні цінності.

Потенціал духовного розвитку особистості виявляється, додаючи отримані показники за всіма підструктурами особистості. В методиці виокремленні наступні підструктури особистості: спілкування, характер, спрямованість, досвід, самосвідомість, інтелект та психофізіологія.

Підструктура спрямованість розглядається, як загальна спрямованість на себе, на спілкування, на діло.

Методика містить в собі 35 запитань, кожне з яких має чотири варіанти запропонованих відповідей. Досліджуваним потрібно обрати одну відповідь, що є найбільш прийнятною для них. Обробку результатів необхідно починати з визначення рівня відвертості. Якщо загальна кількість балів складає більше чотирьох, то відвертість відповідей вважається недостатньою [29].

Результати за методикою оцінюються окремо для дорослих та підлітків, у зв'язку з тим, що підлітки мають недостатній досвід та можливість самореалізації.

Методику «Здійснення бажань» Е. Помиткіна нами було використано з метою діагностики духовної ціннісної орієнтації досліджуваних студентів до вказаних цінностей. Методика ґрунтується на еталонній ціннісній шкалі та на соціально-психологічній моделі процесу розвитку свідомості людини. Існує п'ять ступенів розвитку свідомості особистості: 1) егоцентризм; 2) рівень родинних сімейних цінностей; 3) рівень суспільних, громадянських, національних цінностей; 4) рівень загальнолюдських цінностей; 5) рівень духовних цінностей, розширеної свідомості.

Кожному із зазначених рівнів свідомості властиві свої цінності. У зв'язку з цим показником спрямованості ціннісних орієнтацій людини є вибір цінностей певного рівня.

Для рівня егоцентричних цінностей домінантними ціннісними орієнтаціями є задоволеність, визнання, влада, впливовість, власна безпека. Для рівня сімейних цінностей властиві наступні ціннісні орієнтації: сімейний добробут, спокійна старість, гарні діти, вдалий шлюб. Для рівня суспільних, громадянських цінностей притаманно – соціальна справедливість, добробут країни, порозуміння між громадянами. Для загальнолюдських духовних цінностей – вірність, доброзичливість, надання допомоги людям, які її потребують, гармонія з природою [29].

В ході проведення психодіагностичної методики досліджуваним слід визначити пріоритетні цінності зі списку запропонованих, проранжувавши їх за порядком зменшення. Під час обробки отриманих результатів звертається увага на те, яке місце у загальній системі цінностей людини займають саме духовні цінності.

Для кількісної обробки отриманих даних слід співвіднести рейтингові місця ціннісних орієнтацій з балами відповідно до запропонованої автором шкали.

Оскільки типовими є поєднання загальнолюдських та соціальних цінностей, автор пропонує їх об'єднати в одну групу. Таким чином, за допомогою цієї методики ми можемо дослідити домінування у досліджуваних наступних цінностей: егоцентричних, сімейних, соціальних, що поєднують в собі соціальні та загальнолюдські цінності, духовні та оцінити рівень їх вираженості [29].

Методика «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріффа, в адаптації І. Лепешинського спрямована на вивчення рівня прояву основних складових психологічного благополуччя особистості. Ця методика містить 84 твердження. Автором описано шість основних компонентів психологічного благополуччя особистості: особистісне зростання (прагнення до постійної самореалізації, відкритість новому досвіду), ціль в житті (наявність мети у власному житті та відчуття особистісної спрямованості), автономія (самостійність та незалежність, спроможність протистояти соціальному тиску), самоприйняття (позитивне ставлення до себе, прийняття всіх своїх як позитивних, так і негативних сторін), позитивні відносини з оточуючими (вміння будувати довірчі стосунки з навколишніми людьми), управління навколишнім середовищем (вміння використовувати обставини та ситуації, що склалися, з метою забезпечення особистих потреб) [25].

З метою аналізу взаємозв'язків між основними показниками суб'єктивного відчуття психологічного благополуччя досліджуваних студентів та духовного потенціалу студентів, їх рівня сформованості духовної ціннісної орієнтації ми використовували **кореляційний аналіз даних за Спірменом**. Кореляційний аналіз – це статистична залежність між випадковими величинами, коли зміна однієї призводить до зміни математичного очікування іншої [24].

Також нами було використано **t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок** [24] з метою порівняння досліджуваних студентів з різним рівнем сформованості духовного потенціалу за рівнем виразності

прояву духовного потенціалу в підструктурах особистості молоді та спрямованості орієнтацій духовних цінностей.

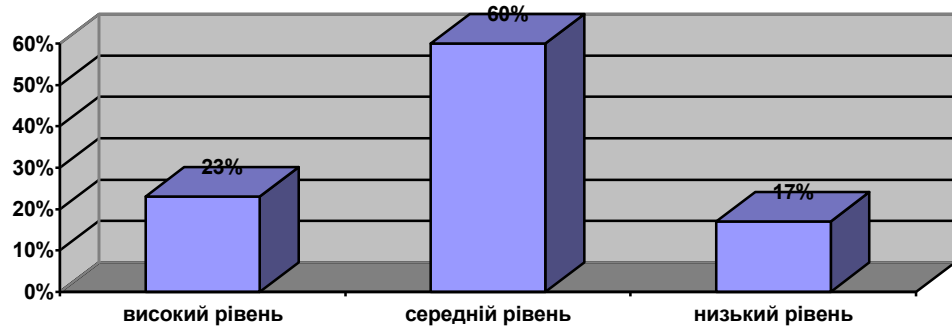
2.2 Отримані результати емпіричного дослідження та їх кількісний та якісний аналіз

За методикою «Духовний потенціал особистості» Е. Помиткіна спочатку нами було проаналізовано рівень потенціалу духовного розвитку сучасної молоді у віці ранньої дорослості. Отримані результати зображені на рис. 2.1. Нами було встановлено, що більшість молоді у цьому віці (60% досліджуваних студентів) мають середній рівень духовного потенціалу. Отримані результати свідчать про те, що для молоді у цьому віці більш властиво реалізовувати себе у житті, спираючись на такі особистісні якості як вірність та доброзичливість. Вони схильні будувати доброзичливі взаємини з навколишніми людьми, демонструють справедливість у відносинах, схильні проявляти повагу до інших людей.

23% досліджуваних студентів віком 19-23 роки мають високий рівень духовного потенціалу їх особистості. Тобто, для них властиво мати високий рівень розвитку гуманістичних, естетичних цінностей. Схильні до прагнення до самовдосконалення, саморозвитку, самопізнання, самореалізації, а також мають високий рівень відповідальності. Досліджувані цієї групи є спрямованими на власні духовні цінності, прагнення до єдності, схильність проявляти емпатійність, розуміння інших, співчуття.

У 17 % досліджуваних діагностовано низький рівень духовного потенціалу. Тобто, отримані результати свідчать про те, що для них більш властиво проявляти байдужість до навколишнього середовища, природи, людей, що довкола них. Для них не характерно дотримуватися

загальнолюдських принципів співіснування, вони не схильні брати відповідальність на себе за власні вчинки та особливості побудови взаємин з оточуючими людьми.

Рисунок 2.1. – Показники духовного потенціалу досліджуваної молоді

Також нами було досліджено специфічні особливості у прояві структури особистості досліджуваної молоді з різним рівнем сформованості духовного потенціалу. Нами було порівняно отримані результати за проявами структури особистості у досліджуваної молоді з високим, середнім та низьким рівнями духовного потенціалу. Отримані результати зображені в таблиці 2.1. Встановлено, що для досліджуваних студентів з високим рівнем духовного потенціалу властиво більша виразність духовного потенціалу у таких підструктурах особистості, як характер та психофізіологія (відповідно середні бали – 6,4 балів та 6,8 балів). Отримані результати вказують на те, що для молоді з високим рівнем духовного потенціалу більш властиво прагнути до життя відповідно до принципів загальнолюдського співіснування, прагнуть до самореалізації, самопізнання, до самостійного та відповідального завершення розпочатих ними справ. Також властиво використовувати природні методи самооздоровлення, схильні звертати увагу на особливості власного організму та враховувати їх, прагнуть до фізичного самовдосконалення, намагаються вести здоровий спосіб життя. Також слід зазначити, якщо аналізувати отримані результати за

всіма шкалами у досліджуваних студентів з високим рівнем сформованості духовного потенціалу, то слід констатувати про наявність лише показників середнього рівня.

Таблиця 2.1

**Показники духовного потенціалу в структурі особистості
досліджуваної молоді в віці ранньої дорослості**

Шкали	Середні значення		
	Досліджувані з високим рівнем духовного потенціалу	Досліджувані з середнім рівнем духовного потенціалу	Досліджувані з низьким рівнем духовного потенціалу
Спілкування	5,1	5,6	5,8
Спрямованість	5,6	5,03	3,17
Характер	6,4	5,4	3,6
Самосвідомість	5,8	4,9	3,17
Досвід	4,6	4,09	2,7
Інтелект	4,1	3,97	3,6
Психофізіологія	6,8	4,2	2,9

Встановлено, що для досліджуваної молоді у віці 19-23 роки з середнім рівнем духовного потенціалу характерно переважання за шкалами «спілкування», «спрямованість» та «характер», відповідно середній бал складає 5,6 балів, 5,03 балів та 5,4 бали. Тобто, ми можемо стверджувати, що для студентів з середнім рівнем сформованості духовного потенціалу більш властиво обирати друзів орієнтуючись на наявність такої особистісної якості у людей, як надійність, відданість, для них важливо, щоб їх друг та товариш вмiли цiнувати спілкування, дружбу, міжособистісні взаємини, гармонію в них, загальнолюдські цінності, красу. Досліджувані з середнім рівнем сформованості духовного потенціалу розуміють власну особистісну спрямованість, чітко усвідомлюють чого хочуть, яку посаду займати, де працювати, чим

займатися після отримання вищої освіти. Вони усвідомлюють та розуміють куди слід спрямовувати власні здібності, вміння, знання, особистісні таланти щодо власного майбутнього. Також для них властиво прагнення до саморозвитку, самовдосконалення, самопізнання, вони є відкриті до нового досвіду, прагнуть жити відповідно до загальнолюдських принципів. Проаналізувавши всі отримані результати досліджуваних студентів з середнім рівнем сформованості духовного потенціалу слід зазначити про наявність лише середніх показників рівня виразності духовного потенціалу кожній із наведених підструктур особистості молоді.

Для досліджуваних студентів з низьким рівнем духовного потенціалу властиво переважання середніх показників за шкалою «спілкування». Середній бал складає 5,8 балів. Отримані результати свідчать про те, що для молоді у віці ранньої дорослості з низьким рівнем духовного потенціалу більш властиво звертати увагу на вибір власних друзів, вони намагаються обирати надійних людей, що вміють цінувати відносини між людьми, гармонію, красу. Однак аналізуючи отримані результати щодо рівня виразності духовного потенціалу у зазначених підструктурах, нами було виявлено, що за шкалами «досвід» та «психофізіологія» для студентів з низьким рівнем сформованості духовного потенціалу властивий низький рівень виразності. Наявність низького потенціалу у підструктурі досвід та психофізіологія свідчать про необхідність звернути увагу на особливості власного організму, особливості темпераменту та враховувати ці аспекти, а також для студентів не властиво читати книжки, знайомитися з життєвим шляхом інших людей з метою розширення власного саморозуміння та самопізнання.

З метою оцінити достовірність відмінностей у рівні вираженості духовного потенціалу у підструктурах особистості досліджуваної молоді у віці ранньої дорослості з різним рівнем сформованості духовного

потенціалу нами було використано t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок.

Статистично виявлено достовірні розбіжності за t-критерієм Стьюдента між досліджуваним студентами з високим та низьким рівнем сформованості духовного потенціалу за рівнем вираженості характеристик духовного потенціалу в структурі особистості «спрямованість» ($t_{\text{emp}} = 3,13$, при $p \leq 0,05$), «характер» ($t_{\text{emp}} = 3,59$, при $p \leq 0,05$), «досвід» ($t_{\text{emp}} = 3,1$, при $p \leq 0,05$). Отже, для молоді з високим рівнем сформованості духовного потенціалу властивий вищий рівень виразності духовного потенціалу у підструктурі особистості «спрямованість» та «характер», ніж для молоді низьким рівнем сформованості у студентів духовного потенціалу. Тобто, чим вищий рівень духовного потенціалу у молоді у віці ранньої дорослості, тим більше для них властиво усвідомлення власної спрямованості на майбутнє, розуміння як слід і в якому напрямку спрямовувати власні здібності, вміння, для досягнення поставленої мети, а також більш властиве прагнення до саморозвитку та самопізнання, прагнення жити у гармонії відповідно до загальнолюдських принципів існування та використання чужого досвіду (відомих людей, героїв, персонажів) для кращого саморозуміння та самоусвідомлення.

Також нами було встановлено достовірні відмінності у досліджуваних студентів залежно від їхнього рівня сформованості духовного потенціалу (високого, середнього та низького) щодо переважання духовного потенціалу у підструктурах особистості «психофізіологія» та «самосвідомість». Встановлено, що досліджувані студенти з високим рівнем сформованості духовного потенціалу у віці 19-23 років мають більш розвинену «психофізіологію», ніж досліджувані студенти з середнім рівнем ($t_{\text{emp}} = 5,61$, при $p \leq 0,05$) та низьким рівнем сформованості духовного потенціалу ($t_{\text{emp}} = 8,53$, при $p \leq 0,01$). А також статистично встановлено що, молодь з високим рівнем

духовного потенціалу має більш розвинену «самосвідомість», ніж молодь з середнім ($t_{\text{emp}} = 4,19$, при $p \leq 0,05$) та низьким рівнем ($t_{\text{emp}} = 5,37$, при $p \leq 0,05$). Тобто, нами було встановлено, що чим вищий рівень сформованості духовного потенціалу властивий для студентів у віці ранньої дорослості, тим характерніше для них усвідомлення особливостей власного організму, темпераменту та звернення власної уваги на ці аспекти, а також прагнення до подолання власних недоліків, прагнення до реалізації особистісної духовності, звернення уваги, спостереження за власними думками та роздумами.

За методикою «Духовний потенціал особистості» Е. Помиткіна також досліджувалася нами орієнтація молоді у віці ранньої дорослості на духовні цінності. Отримані результати зображені в таблиці 2.2.

Встановлено, що для досліджуваних студентів з високим рівнем духовного потенціалу властиво домінування таких духовних цінностей як гуманістичні (середній бал складає 6,4 балів), цінності самовдосконалення (середній бал – 6,6 балів) та цінності самореалізації (6,8 балів). Тобто, для молоді з високим духовним потенціалом властиве доброзичливе ставлення до людей, природи, схильність до надання безкорисливої допомоги тих, хто її потребує, прояв любові до навколишніх людей, прояв у взаєминах з іншими терпимості та толерантності, співпереживання, прояв доброзичливості. А також усвідомлення молоддю цінності та важливості власного Я, прагнення до самопізнання, вдосконалення власних знань, умінь, навичок, до саморозвитку як особистісного, так і професійного, прагнення до розвитку та прояву власних можливостей та здібностей, до саморозкриття, самоактуалізації.

Для досліджуваних студентів в віці ранньої дорослості з середнім рівнем сформованості духовного потенціалу характерна орієнтація на такі духовні цінності: гуманістичні цінності (5,2 бали), цінності самореалізації (середній бал складає 5,5 балів) та відповідальність як

духовна цінність (середній бал – 5,1 балів). Тобто, для молоді з середнім рівнем духовного потенціалу властиво орієнтація на позитивне ставлення до людей, схильність до критичного ставлення до власних чеснот, намагання дотримуватися альтруїстичних норм та принципів поведінки, намагання приборкувати власні егоїстичні бажання, прояв турботи, поваги, терпимості до навколишніх людей. А також прагнення до найбільш повного саморозкриття, самоосвіти, самовиховання, самопізнання, самоусвідомлення, самоактуалізації, прагнення застосовувати власний потенціал в житті, та розуміння власних обов'язків, відповідальне ставлення до навчання, діяльності, схильність досліджуваних усвідомлено діяти відповідно до етичних, моральних, соціальних норм, та відповідати за власні дії та вчинки перед собою та соціумом.

Таблиця 2.2

**Показники орієнтації досліджуваної молоді з різним рівнем
духовного потенціалу на духовні цінності**

Шкали	Середні значення		
	Досліджувані з високим рівнем духовного потенціалу	Досліджувані з середнім рівнем духовного потенціалу	Досліджувані з низьким рівнем духовного потенціалу
Гуманістичні	6,4	5,2	3,8
Естетичні	5,7	3,8	3,6
Екологічні	5,1	4,2	3,1
Пізнання та самопізнання	5,4	4,5	3,9
Самовдосконалення	6,6	4,7	3,7
Самореалізація	6,8	5,5	4,8
Відповідальність	5,3	5,1	4,3

Досліджувані студенти з низьким рівнем духовного потенціалу мають більш виражену орієнтацію на самореалізацію (4,8 балів) та відповідальність (4,3 бали) як духовні цінності. Тобто, для них більш властива орієнтація на саморозвиток, самопізнання, усвідомлення власної мети життєдіяльності, самовиховання, самовдосконалення, прагнення досягнути значущих для досліджуваних студентів цілей та завдань, намагання свідомо діяти відповідно до соціальних норм, проявляти самоконтроль, брати на себе відповідальність за власні дії та вчинки.

Для виявлення статистично достовірних відмінностей у орієнтації на духовні цінності у молоді з різним рівнем сформованості духовного потенціалу нами було використано t-критерій Стюдента для незалежних вибірок.

Статистично встановлено, що досліджувані студенти з високим рівнем духовного потенціалу більше орієнтовані на гуманістичні ($t_{emp} = 5,82$, при $p \leq 0,05$), екологічні ($t_{emp} = 3,16$, при $p \leq 0,05$) духовні цінності та цінності самореалізації ($t_{emp} = 4,25$, при $p \leq 0,05$), ніж для досліджуваних з низьким рівнем духовного потенціалу. Тобто, чим вищий рівень духовного потенціалу властивий для молоді у віці ранньої дорослості, тим більше для них характерно доброзичливе ставлення до оточуючих, прояв люб'язності, терпимості, поваги, емпатії, прагнення допомогти потребуючим, тим більше властивий прояв екологічної культури, екологічної свідомості, мислення, схильності цінувати природу та дбати про неї, тим більше властива схильність до саморозвитку, самовдосконалення, самопізнання, самореалізації.

Також статистично встановлено, що для студентів з високим рівнем духовного потенціалу більш властиво переважання ціннісної орієнтації «самовдосконалення», ніж для студентів з середнім ($t_{emp} = 3,76$, при $p \leq 0,05$) та низьким рівнем ($t_{emp} = 4,27$, при $p \leq 0,05$). Тобто, ми можемо стверджувати, що зі збільшення духовного потенціалу

особистості у віці ранньої дорослості, збільшується орієнтація на самовдосконалення як духовну цінність.

З метою вивчення сформованості духовної ціннісної орієнтації молоді у віці ранньої дорослості ми використовували *методику «Здійснення бажань» Е. Помиткіна*. Отримані результати зображені на рис. 2.2. Аналізуючи отримані результати, нами було встановлено, що більшість досліджуваних студентів (60% досліджуваних) мають середній рівень домінування егоцентричних ціннісних орієнтацій. Тобто, для них більш властиво ситуаційний прояв потреби отримання особистісного задоволення, потреби у визнанні, впливовості, а ситуаційно можуть проявляти доброзичливість, самопожертвування, вірність, співпереживання до навколишніх людей.

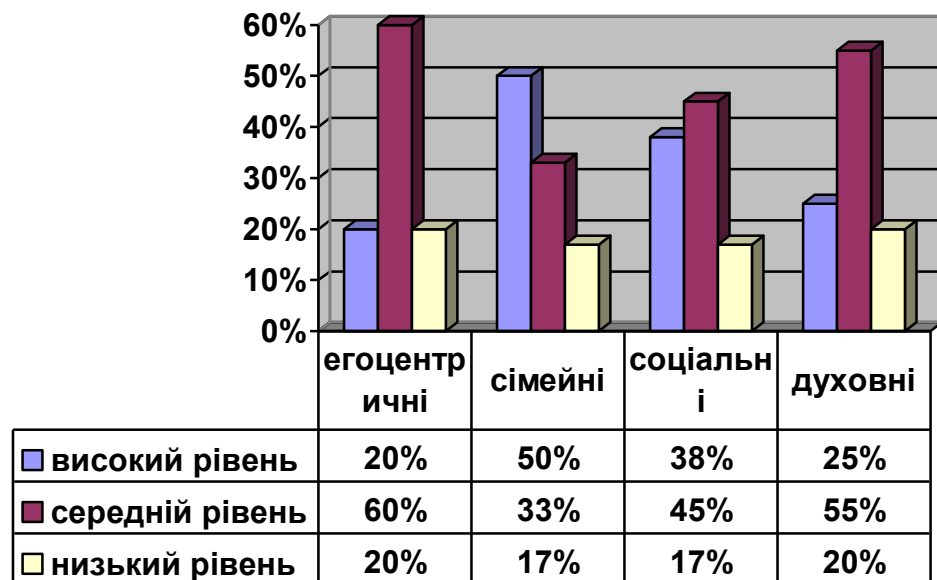
23 % досліджуваних мають високий рівень переважання егоцентричних ціннісних орієнтацій, що свідчить, що їм більш властиво проявляти зацікавленість лише у власних потребах, їм досить складно розуміти навколишніх людей, власні потреби ставлять в першу чергу, їм складно проявляти турботу, співпереживання, схильні до прагнення визнання, популярності, влади, складно сприймати та приймати інших, що може призводити до виникнення внутрішньої напруги.

Ще 17% досліджуваним мають низький рівень сформованості егоцентричних ціннісних орієнтацій. Отже, для них не характерно надавати допомогу нужденним, проявляти терпимість, жертвувати власними інтересами, потреби задля іншої людини, задоволення особистих потреб переносити на другий план.

Також нами було встановлено, що для половини досліджуваної молоді (50% досліджуваних) властивий високий рівень сформованості сімейних ціннісних орієнтацій. Тобто, вони є більш орієнтованими на сімейний добробут, подружню вірність, гармонію в сім'ї, важливість створення сім'ї, прояв відповідального ставлення до родини.

У 32 % досліджуваних студентів діагностовано середній рівень прояву сімейних ціннісних орієнтацій, що свідчить про ситуаційне усвідомлення молоддю значущості власної сім'ї, шанування родинних традицій та звичаїв, прагнення зміцнювати власну родину, а ситуаційно можуть нехтувати інтересами своїх близьких.

Та лише 17 % досліджуваних студентів у віці ранньої дорослості мають низький рівень сімейних ціннісних орієнтацій. Отже, для них більш властива схильність до індивідуалізму, егоцентризму, загострення почуття незалежності, прагнення жити для свого задоволення, схильність нехтувати інтересами найближчого оточення, рідних.

Рисунок 2.2 – Середні значення ціннісних орієнтацій у досліджуваних студентів за методикою «Здійснення бажань» Е. Помиткіна

Крім цього нами було встановлено, що 38 % досліджуваних студентів у віці ранньої дорослості мають високий рівень соціальних ціннісних орієнтацій. Тобто, для них більш властиво прагнення до порозуміння з оточуючими людьми, прагнення будувати доброзичливі взаємини з іншими, прагнення до соціальної справедливості у власному житті.

У 45% досліджуваних діагностовано середній рівень сформованості соціальних ціннісних орієнтацій, що свідчить про їх ситуаційну схильність до порозуміння з навколишніми, до соціальної справедливості, суспільного добробуту, ситуаційно можуть проявляти особистісну орієнтованість на власні потреби.

Та 17 % досліджуваної молоді мають низький рівень соціальних ціннісних орієнтацій. Тобто, для них характерно орієнтація лише на себе, на власні потреби, переживання, задоволення власних інтересів без врахування потреб та інтересів оточуючого середовища.

Також нами було встановлено, що у досліджуваних студентів переважає середній рівень духовних ціннісних орієнтацій (діагностовано у 55% досліджуваних). Тобто, для них більш характерно ситуаційно проявляти доброзичливість, вірність, відданість, толерантність, терпимість, ввічливість, наслідувати загальнолюдські принципи моралі та поведінки, проте в деяких ситуаціях можуть демонструвати егоїзм, зарозумілість пихатість, самозакоханість, егоїзм.

25 % досліджуваних мають високий рівень духовних ціннісних орієнтацій, що свідчить про важливість для них загальнолюдських духовних цінностей, важливість прояву вірності, доброзичливості у взаємовідносинах з навколишніми людьми, схильні надавати допомогу потребуючим, важливість цінність миру, любові, милосердя, поваги, моралі.

20 % досліджуваних мають низький рівень. Тобто, для них більш властиво проявляти егоцентризм задоволення особистісних потреб, не враховуючи почуття, потреби, інтереси оточуючих людей.

Отже, аналізуючи отримані результати за методикою «Здійснення бажань» Е. Помиткіна, встановлено, що для студентів у віці ранньої дорослості характерно переважання високого рівня сформованості сімейних ціннісних орієнтацій, що є, на нашу думку, обумовлено

віковими особливостями. А також переважання середнього рівня егоцентричних, соціальних та духовних ціннісних орієнтацій у молоді.

Далі нами було проаналізовано та проінтерпретовано отримані результати досліджуваних студентів за методикою «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріффа, в адаптації І. Лепешинського. Отримані результати зображені на рис. 2.3. Встановлено, що за шкалою «позитивні відносини з оточуючими» 67% досліджуваної молоді мають високий рівень. Тобто, для них характерно мати довірливі взаємини з навколишніми людьми, схильні піклуватися про благополуччя інших, здатні співпереживати людям, допускати наявність уподобань та близьких взаємовідносин. Також вони більш схильні усвідомлювати, що людські відносини мають будуватися на взаємних поступках.

Середній рівень за цим показником діагностовано у 20% досліджуваних студентів. Тобто, для них більш властиво бути в міру відкритими та довірливими, вони є готовими йти на компроміс, однак при умові відсутності шкоди власним інтересам. Характерна наявність ситуаційного прояву до прагнення мати довірливі взаємини з навколишніми людьми, проявляти турботу та піклування, однак ситуаційно можуть не погоджуватися на компроміс, вибірково підтримувати взаємовідносини з навколишніми людьми.

Також встановлено, що 13 % досліджуваної молоді має низький рівень за шкалою «позитивні відносини з оточуючими». Тобто, для них більш властиво мати обмежену кількість довірливих взаємин з навколишніми людьми, їм складно проявляти відкритість як особистісну рису, проявляти турботу, теплоту щодо навколишніх людей, навпаки більш властиво проявляти ізольованість та фрустрованість у міжособистісних відносинах. В ситуаціях конфлікту для них не властиво погоджуватися на компроміс з метою підтримки позитивних взаємин з навколишніми людьми.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що більшості досліджуваної молоді властиво мати потребу в наявності позитивних взаємин з навколишніми людьми, проявляти турботу, піклування щодо інших, намагатися будувати довірливі стосунки з навколишніми людьми.

За шкалою «особистісне зростання» встановлено, що для більшості досліджуваних студентів (відповідно 73% досліджуваних) властивий середній рівень. Отримані результати зображені на рис. 2.3. Тобто, більшість молоді в віці ранньої дорослості схильна до ситуаційного прояву готовності до змін, розвитку, вдосконалення власних навичок, умінь, знань, самореалізації, відчуття реалізації особистісного потенціалу, проте, навпаки, ситуаційно можуть демонструвати відсутність інтересу до життя, були невдоволеними щодо власної самореалізації.

Діагностовано у 27% досліджуваних студентів у віці 19-23 роки високий рівень за шкалою «особистісне зростання». Тобто, для них більш характерно сприймати себе як особистість, що розвивається, професійно зростає, вдосконалюється, відчуває реалізацію власного потенціалу. Є відкритими до нового досвіду, знань, умінь, готові самореалізуватися, помічають зміни в собі, у власних дія, поведінці, покращення, що відбуваються.

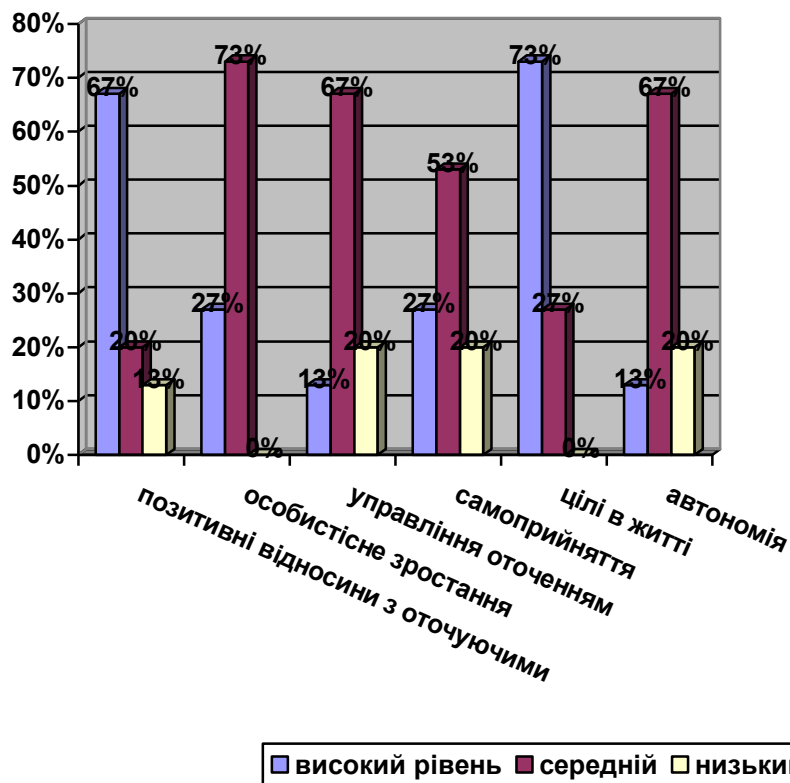
Також слід зазначити, що нами не було діагностовано жодного досліджуваного студента з низьким рівнем за цією шкалою. Тобто, для особистості в віці ранньої дорослості не властиво відчуття нудьги, відсутності інтересу до навчання, професійного становлення, особистісного розвитку.

Отже, для молоді у віці ранньої дорослості більш характерно ситуаційний прояв прагнення до особистісного зростання.

За шкалою «управління оточенням» встановлено, що більшість досліджуваних мають середній рівень показників (67% досліджуваних

студентів). Отримані результати зображені на рис. 2.3. Тобто, для більшості досліджуваної молоді у віці ранньої дорослості характерний ситуаційний прояв вміння контролювати особистісну діяльність, ефективно використовувати можливості, керувати оточенням, також ситуаційно можуть мати труднощі під час організації своєї повсякденної діяльності, не відчувати контроль над тим, що відбувається довкола.

Низький рівень за цією шкалою характерний для 20% досліджуваних у віці ранньої дорослості. Тобто, для них більш властиво зазнавати труднощів в організації власної повсякденної діяльності, складно змінювати життєві обставини відповідно до особистих потреб чи намірів, не відчують контролю над тим, що відбувається навколо, схильні відчувати себе неспроможними покращити життєві обставини, можуть нерозважливо ставитися до виникаючих можливостей.

Рисунок 2.3 – Розподіл результатів досліджуваних студентів за методикою «Шкала психологічного благополуччя»

Встановлено, що 13% досліджуваних студентів мають високий рівень за шкалою «управління оточенням». Тобто, лише незначна

частина досліджуваних вважають, що вони мають владу та компетенцію в управлінні оточенням, вміють контролювати особистісну зовнішню діяльність, якщо виникають будь-які можливості, можуть їх розпізнати та ефективно використати для задоволення власних потреб, здатні створювати умови та обставини задля задоволення особистісних потреб та досягнення цілей.

Отже, за шкалою «управління оточенням» встановлено, що більшість молоді у віці ранньої дорослості має ситуаційні здібності в управлінні оточенням, ефективному використанні можливості, що виникають, для задоволення особистісних потреб та цілей.

Далі ми аналізувати отримані результати за шкалою «самоприйняття». Встановлено, що високі показники за цією шкалою мають 27% досліджуваних студентів (див. рис. 2.3.). Отже, для них більш властиво позитивно ставитися до себе, добре знати, розуміти та приймати особистісні риси, враховуючи як позитивні, так і негативні. Схильні позитивно оцінювати своє минуле.

Для більшості досліджуваних характерна наявність середнього рівня за цією шкалою, діагностовано у 53% досліджуваної молоді. Для них більш властиво ситуаційно демонструвати позитивне самовідношення, ситуаційно приймати власні особистісні якостей, як з позначкою плюс, так і з позначкою мінус, ситуаційно схильні проявляти невдоволення собою, навіть деяке розчарування.

Встановлено, що 20% досліджуваних студентів мають низький рівень самоприйняття. Тобто, для них властиво відчувати занепокоєння щодо власних рис особистості, прагнуть бути кимось іншим, але не самими собою, є невдоволені собою, відчувають розчарування у власних діях та вчинках, що відбувалися у їхньому минулому житті.

Отже, аналізуючи отримані результати за «самоприйняття» молоді у віці ранньої дорослості, встановлено, що для більшості досліджуваних властивий ситуаційний прояв прийняття себе такими якими є.

Розглянувши отримані результати досліджуваних студентів за шкалою «цілі в житті» (див. рис. 2.3), нами було з'ясовано, що більшість молоді у віці 19-23 роки мають високі показники за цією шкалою, відповідно 73% досліджуваних. Отже, для більшості досліджуваних в цьому віці властиво мати мету в житті, проявляти цілеспрямованість, відчувати особистісну спрямованість, вважати, що життя не залежно від часової перспективи (як минуле, так і теперішнє) має важливий сенс. Для них властиво мати наміри та цілі на життя, внутрішні переконання, що сприяють досягненню поставлених цілей.

Середній рівень за шкалою «цілі в житті» є властивий для 27% досліджуваних студентів. Тобто, для них більш характерно ситуаційно проявляти особистісну спрямованість, мати мету, наміри на власне майбутнє, можуть, навпаки, ситуаційно втрачати сенс життя, зазнавати складнощів в формуванні життєвих цілей, не бачити перспектив у власному майбутньому, та не мати особистісних переконань, що б сприяли визначенню сенсу життя.

Крім цього слід зазначити, що не було діагностовано жодного досліджуваного студента у віці 19-23 роки з низьким рівнем за шкалою «цілі в житті».

Отже, діагностично встановлено, що в віці ранньої дорослості більшості молоді властива наявність цілей, намірів на майбутнє, особистісної спрямованості. Та взагалі не властиво не мати планів та цілей на власне життя або втрачати сам сенс життя.

За шкалою «автономія» встановлено, що 13% досліджуваної молоді мають високі показники (див. рис. 2.3.). Тобто, для них більш характерно проявляти самостійність та незалежність, вміти протистояти тиску навколишнього середовища, думкам та поглядам, що характерні для соціуму, навколишніх людей. Здатні самостійно регулювати власну поведінку, оцінювати себе відповідно до власних критеріїв.

Встановлено, що у більшості досліджуваних студентів (67%

досліджуваних) переважає середній рівень автономії. Тобто, для більшості досліджуваної молоді характерний ситуаційний прояв самостійності, вміння протистояти думці інших та регулювати власну поведінку, проте, ситуаційно характерно проявляти залежність від думки навколишнього середовища, можуть в прийнятті важливих рішень покладатися на інших, піддаватися впливу оточення щодо особливостей власної поведінки.

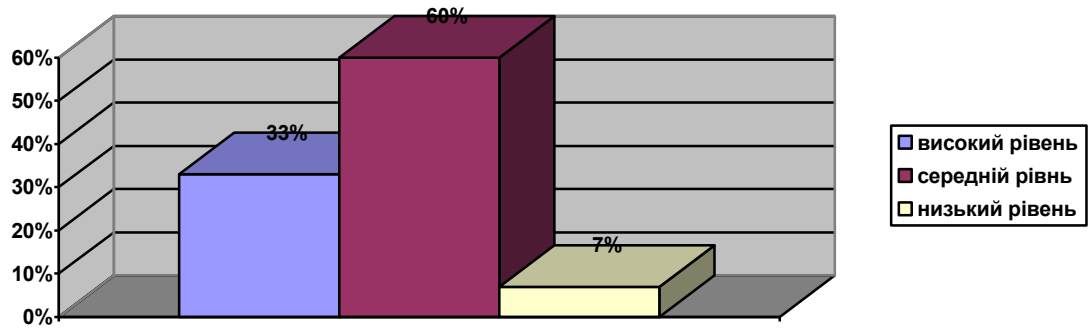
Низький рівень за шкалою «автономія» є властивим для 20 % досліджуваних студентів. Тобто, їм більш властиво проявляти залежність від думки та оцінки навколишнього середовища, соціуму, схильні діяти відповідно до вимог соціуму, покладатися на когось в прийнятті особистісно важливих рішень, проявляти конформність.

Отже, аналізуючи отримані результати, слід зазначити, що для молоді в віці ранньої дорослості більш ситуаційний прояв автономії.

Далі було розглянуто загальний показник психологічного благополуччя у досліджуваної молоді у віці ранньої дорослості. Отримані результати зображені на рис 2.4. Встановлено, що 60% досліджуваних студентів мають середній рівень суб'єктного відчуття психологічного благополуччя.

33% досліджуваних у віці 19-23 роки мають високий рівень суб'єктного відчуття психологічного благополуччя, що вказує на те, що для них характерно суб'єктивне самовідчуття цілісності, гармонійності й усвідомлення власного життя.

7% досліджуваних мають низький рівень суб'єктного відчуття психологічного благополуччя. Тобто, для них більш характерний низький рівень осмисленості власного життя, відсутність суб'єктивного відчуття особистісної гармонійності та цілісності.

Рисунок 2.4 – Рівні психологічного благополуччя у досліджуваних студентів

Аналіз показників суб'єктивного відчуття психологічного благополуччя досліджуваних студентів у віці 19-23 роки показав, що у більшості осіб віку ранньої дорослості спостерігаються середній або високий рівні складових психологічного благополуччя. Найбільш сформованою у цілому у досліджуваній молоді є дві складові психологічного благополуччя, а саме: позитивні відносини з оточуючими та цілі в житті. Найменш сформованою складовою психологічного благополуччя у молоді у віці ранньої дорослості є автономія та здатність до управління оточенням.

Крім цього нами було проведено кореляційний аналіз отриманих результатів за Спірменом для вивчення впливу духовного потенціалу молоді на рівень суб'єктивного відчуття психологічного благополуччя. Встановлено, що рівень суб'єктивного відчуття психологічного благополуччя молоді у віці ранньої дорослості залежить від рівня сформованості духовного потенціалу особистості ($r_s = 0,573$, при $p < 0,05$), орієнтації молоді на гуманістичні цінності ($r_s = 0,628$, при $p < 0,05$), цінності самореалізації ($r_s = 0,519$, при $p < 0,05$), переважання духовного потенціалу у студентів у підструктурі «психофізіологія» ($r_s = 0,649$, при $p < 0,05$). Тобто, чим більше особи в віці ранньої дорослості є спрямованими на власні духовні цінності, прагнуть до єдності, проявляють емпатію та співчуття, мають духовну спрямованість, чим більше розуміють та усвідомлюють специфіку власного організму та

враховують її, прагнуть до фізичного самовдосконалення, чим більше орієнтовані на позитивне ставлення до людей, намагаються дотримуватися гуманістичних цінностей, проявляють турботу, повагу до оточуючих людей, чим більше прагнуть до саморозкриття, самопізнання, самовиховання, самоусвідомлення, самореалізації, тим більше властиво для осіб у віці ранньої дорослості суб'єктивне відчуття психологічного благополуччя, цілісності, гармонійності.

Висновки до другого розділу

Встановлено, що для студентів у віці ранньої дорослості характерний середній рівень сформованості духовного потенціалу особистості. З'ясовано, що для студентів з високим рівнем духовного потенціалу властиво переважання духовного потенціалу у таких підструктурах особистості, як характер та психофізіологія, а також домінування гуманістичних духових цінностей, цінностей самовдосконалення та цінностей самореалізації. Для молоді у віці ранньої дорослості з середнім рівнем духовного потенціалу властиво переважання в таких підструктурах як «спілкування», «спрямованість» та «характер» та властива орієнтація на наступні духовні цінності: гуманістичні, цінності самореалізації та відповідальність. Для студентів з низьким рівнем духовного потенціалу характерно домінування середніх показників за підструктурою «спілкування» та орієнтація на самореалізацію і відповідальність як духовні цінності.

За допомогою t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок статистично встановлено, що чим вищий рівень духовного потенціалу у молоді, тим більше для них характерно усвідомлення власної спрямованості на майбутнє, прагнення до саморозвитку та самопізнання, саморозуміння та самоусвідомлення, а також тим більше для них

властиво проявляти доброзичливе ставлення до навколишніх людей, терпимість, повагу, співчуття, тим більше властивий прояв екологічної свідомості, схильності цінувати природу та дбати про неї, тим більше характерне прагнення до саморозвитку, самовдосконалення.

Також встановлено, що чим вищий рівень духовного потенціалу у молоді у віці ранньої дорослості, тим більш властиво для них розуміння та усвідомлення особливостей власного організму, прагнення до подолання власних недоліків, прагнення до реалізації особистісної духовності. Встановлено, що зі збільшення рівня сформованості духовного потенціалу студентів, збільшується їх орієнтація на самовдосконалення як духовну цінність.

Дослідуючи сформованість духовної ціннісної орієнтації студентів, з'ясували, що для молоді у віці ранньої дорослості більш властиво домінування високого рівня розвитку сімейних ціннісних орієнтацій та переважання середнього рівня егоцентричних, соціальних та духовних ціннісних орієнтацій.

Крім цього, у ході дослідження особливостей психологічного благополуччя студентів, встановлено що більшість досліджуваної молоді має високий рівень цілей в житті, намірів на майбутнє, особистісної спрямованості та високий рівень потреби в наявності позитивних взаємин з оточуючими людьми. Діагностовано середній рівень сформованості прагнення до особистісного зростання, самоприйняття, прояв автономії, здібності в управлінні оточенням та суб'єктне відчуття психологічного благополуччя молоддю у віці ранньої дорослості.

З метою вивчення впливу духовного потенціалу студентів у віці ранньої дорослості на рівень їх психологічного благополуччя було проведено кореляційний аналіз отриманих результатів за Спірменом. Встановлено, що рівень психологічного благополуччя молоді залежить від рівня сформованості її духовного потенціалу, рівня прояву

духовного потенціалу у підструктурі їх особистості «психофізіологія» та рівня їх орієнтації на гуманістичні духовні цінності та цінності самореалізації.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретично-методологічне обґрунтування та емпіричне дослідження проблеми впливу духовного розвитку особистості на рівень психологічного благополуччя дозволило нам зробити наступні висновки:

1. Встановлено, що духовний потенціал особистості характеризує вищий рівень людської самоорганізації, що характеризується високим рівнем самосвідомості та вольової саморегуляції, зумовлює свідому стійкість, рішучість, відданість власному покликанню, визначається спрямованістю особистості на вищі духовні цінності та ідеали, зокрема, гуманістичні, пізнавальні, естетичні, екологічні. Духовний потенціал визначається як інтеграція вольових якостей та духовної спрямованості особистості. Духовність виявляється під час взаємодії людини з

навколишнім середовищем, оточуючими людьми. Виявляється у спрямуванні інтересів та засвоєнні духовних цінностей.

2. Психологічне благополуччя є основою психічного та психологічного здоров'я людини. Виступає показником спрямованості особистості на позитивне функціонування людини, демонструє ставлення до себе, до життя. Існує два основні підходи в розгляданні поняття «психологічне благополуччя»: гедоністичний та евдемоністичний. Гедоністичний підхід розглядає психологічне благополуччя через призму отримання задоволення особистістю, а евдемоністичний – з позиції повноцінно функціонуючого індивіда, що прагне до самореалізації. Психологічне благополуччя залежить від багатьох факторів як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

3. Встановлено, що для молоді у віці ранньої дорослості властиве домінування середнього рівня розвитку духовного потенціалу особистості. Виявлено, що студенти з високим рівнем духовного потенціалу мають вищий рівень сформованості характеристик духовного потенціалу в підструктурах їх особистості: спрямованість, характер, досвід, а також більше орієнтовані на гуманістичні, екологічні духовні цінності та цінності самореалізації, ніж студенти з низьким рівнем духовного потенціалу. Також встановлено, що для студентів з високим рівнем духовного потенціалу більш властиво переважання духовного потенціалу у підструктурах особистості психофізіологія та самосвідомість, а також естетичних духовних цінностей і цінності самовдосконалення, ніж для студентів у віці ранньої дорослості з середнім та низьким рівнем сформованості духовного потенціалу.

З'ясовано, що більшість студентів мають середній рівень домінування егоцентричних, соціальних, та духовних ціннісних орієнтацій, проте половина досліджуваної молоді має високий рівень сформованості сімейних ціннісних орієнтацій.

Вивчаючи особливості психологічного благополуччя та сформовані його показників, встановлено, що у більшості студентів спостерігаються середній або високий рівні складових психологічного благополуччя. Найбільш сформованими складовими психологічного благополуччя є позитивні відносини з оточуючими та цілі в житті. Найменш – автономія та здатність до управління оточенням. Також нами було з'ясовано, що у молоді у віці ранньої дорослості переважає середній рівень суб'єктивного відчуття психологічного благополуччя.

Встановлено, що рівень суб'єктивно відчуття психологічного благополуччя у молоді в віці ранньої дорослості залежить від рівня сформованості їх духовного потенціалу, від рівня розподілу духовного потенціалу у підструктурі особистості «психофізіологія», рівня їхньої орієнтації на гуманістичні духовні цінності та цінності самореалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеенко А. П. Духовність: сутність, еволюція, форми виявлення в етносі: автореф. докт. дис. : 09.00.04. Харків, 2007. 32 с.
2. Батурин Н. А., Башкатов С. А., Гафарова Н. В. Теоретическая модель личностного благополучия. *Вестник ЮУрГУ*. 2013. Т. 6. №4. С. 4-14.
3. Белорусов С.А. Психология духовности, веры и религии. *Журнал практического психолога*. № 6. 2005. С. 21-43.
4. Боришевський М. Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 144–150.
5. Боришевський М. Й. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія. К. : Академвидав, 2010. 416 с.

6. Буева Л. П. Духовность и проблемы нравственной культуры. *Вопросы философии*. 1996. №2. С. 3-40.
7. Величко В.Н. Развитие духовной личности. Донецк: ДЭГИ, 2006. 257 с.
8. Вірна Ж. П. Адаптаційний профіль задоволеності життям особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 2. С. 20-25.
9. Гасюк М. Б., Гринів О. М. Стратегії реалізації особистості в ранній дорослості. *Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості*. 2013. Т. 11. № 7. С. 207-214.
10. Гринів О. М. Аналіз підходів до дослідження психологічного благополуччя особистості. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. 2014. Т. 19 (1). С. 25-34.
11. Гринів О. М. Конструктивне подолання життєвих криз як детермінанта психологічного благополуччя особистості в ранній дорослості. *Психологія особистості : науковий теоретико-методологічний і прикладний журнал*. 2013. Т. 1. № 4. С. 173-179.
12. Груб'як О. М. Психологическое благополучие современных мужчин и женщин периода ранней взрослости. *Психологічний часопис*. 2017. №1(5). С. 198-207.
13. Данильченко Т. В. Об'єктивні фактори суб'єктивного благополуччя. *Актуальні проблеми психології. Психологія особистості. Психологічна допомога особистості*. 2014. Т. 13. С. 165-176.
14. Духовність особистості : методологія, теорія і практика : зб. наук. праць / гол. ред. Г. П. Шевченко. Вип. 2 (71). Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. 240 с.
15. Жуковская Л. В., Трошихина Е. Г. Шкала психологического благополучия К. Рифф. *Психологический журнал*. 2011. Т. 32. №2. С. 82-93.

16. Зеличенко А. Психология духовности. М.: Изд-во Трансперсонального Института, 1996. 400 с.
17. Зязюн І. А. Духовна еліта у суспільстві: інтелігентність і громадянськість. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : зб. наук. пр.: у 2-х ч. / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. Х., 2003. Ч. 1(5). С. 32–42.
18. Колісник О. Духовний саморозвиток особистості. *Соціальна психологія*. 2006. №1 (15). С. 24-28.
19. Коропецька О. М. Потреба в самореалізації як форма прояву духовності. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка. Т. XII, част. 3. С. 238–246.
20. Леонтьев Д. А. Духовность, саморегуляция и ценности. *Гуманитарные проблемы современной психологии*. Изв. Таганрогского гос. радиотехн. ун-та., 2005. № 7. С. 16-21.
21. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. М. : Смысл, 2007. 511 с.
22. Летуновский В. В. Психология Духовного Бытия. *Ученые записки кафедры общей психологии МНУ им. М.В.Ломоносова* / под. ред. Б. Батуся, Д. Леонтьева. М, 2002. С. 66-81.
23. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы. М. : Смысл, 1999. 424 с.
24. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных.: учебное пособие. 2-е изд., испр. и доп. СПб. : Речь, 2006. 392 с.
25. Пергаменщик Л. А., Лепешинський І. І. Опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф: процес і результат адаптації. *Психологічна діагностика*. 2007. № 3. С. 73-96.

26. Пірен М. І. Утвердження духовних цінностей громадянського суспільства і релігійна соціалізація особистості. *Соціальна психологія*. 2005. № 6 (14). С. 31–42.
27. Платонов Г. В., Косичев А. Д. Проблема духовности личности. *Вестник Московского университета. Сер. 7. Философия*. №2. 1998. С. 3-30.
28. Помиткін Е. О. Духовний потенціал особистості : психологічна діагностика, актуалізація та розвиток: посібник. К.: Внутрішній світ, 2015. 144 с.
29. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості: монографія. К.: Наш час, 2005. С. 144
30. Савчин М. Духовний потенціал особистості. Івано-Франківськ: Плай, 2001. 203 с.
31. Селигман М. Путь к процветанию. Новое понимание счастья и благополучия. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2012. 440 с.
32. Слободчиков В. И. Реальность субъективного духа. Психология личности в трудах отечественных психологов: Хрестоматия. 2-е изд. СПб.: Питер, 2009. С. 389-403.
33. Созонтов А. Е. Гедонистический и эвдемонистический подходы к проблеме психологического благополучия. *Вопросы психологи*. 2006. № 4. С. 105-114.
34. Тарасов Г.С. Проблема духовной потребности. М. : Наук., 1979. 192 с.
35. Франкл В. Человек в поисках смысла. М. : Прогресс, 1990. 368 с.
36. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. 3-е изд. СПб.: Питер, 2007. 607 с.
37. Шевеленкова Т. Д., Фесенко П. П. Психологическое благополучие личности (обзор основных концепций и методика исследования). *Психологическая диагностика*. 2005. № 3. С. 95-129.

38. Шевчук З. М. Розвиток потреб і духовності українського суспільства. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. Т. XII. Част. 3. С. 422-428.

39. Яворовська Л. М., Філоненко Г. С. Фактори становлення психологічного благополуччя особистості. *Наука і освіта*. 2014. № 12. С. 216-220.

40. Ямницький В. М. Психологія життєтворчої активності особистості: монографія. Одеса: СВД Черкасов М.П., 2004. С.139.

41. Diener E. The science of well-being: the collected works. New York: Springer. 274 p.

42. Ryff C. The strycture of psychological well-being revisited. *Journal of Personaliti and Sociol Psychology*. 1995. V.69. P. 719-727.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, _____, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
- не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
- своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
- не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
- підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
- поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
- не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
- відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
- запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
- не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
- не підроблювати документи;
- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
- не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

_____

(дата)

_____

(підпис)

_____

(ім'я, прізвище)